

Հնդկաստան-Հայաստան քաղաքական, տնտեսական և մշակութային հարաբերությունները

Հովսեփյան Ա. Ա.

ԵՊՀ Արևելագիտության ֆակուլտետի

Իրանագիտության ամբիոնի հայցորդ (Երևան, Հայաստան)

ashkhenhovsepyan48@gmail.com

Վճռորոշ բառեր՝ երեք այցեր, խորհրդարանական պատվիրակություն, «Հինդի լեզվի օր (Vishwa Hindi Diwas)», ITEC ծրագիր, տնտեսական հարաբերություններ, ազատ առևտրի գոտի

Индийско-армянские политические, экономические и культурные отношения

Овсеян А. А.

Ереванский Государственный Университет, кафедра иранистики, аспирантка (Ереван, Армения)

ashkhenhovsepyan48@gmail.com

Резюме: В двусторонние политические отношения между Арменией и Индией внесли значительный вклад три визита на уровне президентов и министров иностранных дел в Индию в 1995, 2003 и 2017 соответственно в 2000, 2006 и 2010 годах, а также в 2013 году визит делегации Индийской парламентской делегации в Армению и визит армянской парламентской делегации в Индию. Наряду с политическими отношениями экономические отношения процветают, причем наиболее многообещающей перспективой является совместное объявление о начале переговоров о создании зоны свободной торговли между ЕАЭС и Индией 3 июня 2017 года. Также важны программы сотрудничества в образовательной сфере, такие как сотрудничество Ереванского государственного лингвистического университета с индийской ICCR с января 2010 года, ежегодное мероприятие “День хиндии (Vishwa Hindi Diwas)”, а также участие армянских специалистов в программе ITEC.

Ключевые слова: три визита, парламентская делегация, “День хиндии (Vishwa Hindi Diwas)”, программа ITEC, экономические отношения, зона свободной торговли.

India-Armenia political, economic and cultural relations

Hovsepyan A. A.

Yerevan State University, Faculty of Oriental Studies, Department of Iranian Studies

Ph.D student (Yerevan, Armenia)

ashkhenhovsepyan48@gmail.com

Abstract: Significant contributions to the bilateral political relations between Armenia and India have made three visits to India both presidential and foreign minister-level 1995, 2003 and 2017, respectively in 2000, 2006 and 2010, as well as the visit of Indian Parliamentary delegation in 2013, and the visit of the Armenian parliamentary delegation to India. Along with political relations, economic relations have also prospered, and the most promising prospect was the joint announcement of the launch of negotiations on the creation of a free trade zone between the EAEU and India on June 3 2017. Also important achievements are educational cooperation programs, such as the collaboration of the Yerevan State Linguistic University with the Indian ICCR since January 2010, the annual “Hindi day (Vishwa Hindi Diwas)” event, as well as the participation of Armenian specialists in ITEC program

Keywords: three visits, parliamentary delegation, “Hindi day(Vishwa Hindi Diwas)”, ITEC program, economic relations, free-trade zone.

Հայաստանի և Հնդկաստանի միջև հարաբերություններն ունենալով խորը պատմական ակունքներ՝ դեռևս միջնադարյան ժամանակներում ձևավորվել էին առևտրափոխանակության կարևոր կենտրոններ ի դեմս Արտաշատի, Մծբինի և Դվին քաղաքների: Իսկ Մեծ Մոնղոլների կայսրության օրոք հայ առևտրականներն առաջին անգամ Ագրա էին ժամանել: Այդ ժամանակվա կայսր Աքբարը բարձր էր գնահատել հայերի առևտրային հմտությու-

յունները և մի շարք արտոնություններ շնորհել նրանց: Ավելի ուշ՝ 16-րդ դարում, հայկական համայնքներ առաջացան Կալկաթայում, Չեննայում, Մումբայում և Ագրայում, որտեղ 1562 թ.-ին օծվեց առաջին հայկական եկեղեցին, իսկ 1794 թ.-ին Մադրասում հրատարակվեց «Ազդարար» հայալեզու ամսագիրը: Այժմ Հնդկաստանի հայկական համայնքը հիմնականում բնակեցված է Կալկաթայում, որտեղ և գտնվում է ամենամեծ և ամենահին հայկական

եկեղեցին՝ Նազարեթի Սուրբ եկեղեցին, որը կառուցվել է 1707 թ.-ին, վերանորոգվել 1734 թ.-ին [1]:

Ինչ վերաբերում է երկու երկրների միջև քաղաքական հարաբերություններին, հարկ եմ համարում հիշատակել դեռևս Խորհրդային ժամանակաշրջանում՝ 1964թ.-ի սեպտեմբերին Հնդկաստանի նախագահ Սարվեպալի Ռադհակրիշնայի և 1976թ.-ի հունիսին վարչապետ Ինդիրա Գանդին այցերն Հայաստանի Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետություն:

Իսկ արդեն Հայաստանի անկախացումից ի վեր նախագահական մակարդակով երեք այցեր են եղել Հնդկաստան՝ 1995, 2003 և 2017 թ.-ներին, իսկ արտգործնախարարի մակարդակով՝ 2000, 2006 և 2010 թթ.-ներին: 2013 թ.-ին Հայաստան է այցելել տարբեր կուսակցությունների 8 պատգամավորներից բաղկացած Հնդկաստանի խորհրդարանական պատվիրակությունը, որին փոխադարձ 2013 թ.-ի դեկտեմբերին Հայաստանի Ազգային ժողովի նախկին նախագահ Հովիկ Աբրահամյանը դեկավարել է 18-հոգանոց պատվիրակությունը դեպի Հնդկաստան, որտեղ հանդիպումներ են ունեցել այն ժամանակվա ընդդիմության առաջնորդ տիկին Շուշան Սվարաջի և այլ պաշտոնյաների հետ:

Վերջին տարիներին միջազգային կազմակերպություններում Հայաստանը սատարել էր Հնդկաստանի թեկնածությանը օրինակ՝ ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ում, Քաղաքացիական ավիացիայի միջազգային կազմակերպությունում (ICAO) և ՄԱԿ-ի աուդիտորների խորհրդում, Հեռահաղորդակցության միջազգային միության խորհրդում, Յոգայի ընդգրկմանը «ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի ոչ նյութական մշակութային ժառանգության ներկայացուցչական ցուցակում»: Հնդկաստանը աջակցել է Հայաստանին 2015թ.-ին ՅՈՒՆԵՍԿՕ-ի կողմից մեր ազգային հացը՝ լավաշը, որպես ոչ նյութական մշակութային ժառանգություն հռչակելու պահանջի հարցում:

Երկկողմ հարաբերություններում բարձր է գնահատվում Հնդկաստանի օգնությունը Հայաստանին: Դեռևս 1988թ.-ի երկրաշարժի հետ կապված՝ Հնդկաստանը Հայաստանին նվիրաբերել է 2,2 մլն ԱՄՆ դոլարին համարժեք կանխիկ ՀՀ դրամ և 1,1 մլն ԱՄՆ դոլար, 2000թ.-ի երաշտից հետո 750 տոննա ցորեն և

250 տոննա բրինձ, 2006 թ.-ին նվիրել է 5 միլիոն դոլար արժողությամբ 300 հնդկական տրակտոր, 215,000 ԱՄՆ դոլարի օգնություն է ցուցաբերել Լոռու մարզում ավերված դպրոցների վերականգնմանը և 2011թ.-ին Տավուշի մարզի 72 դպրոցներին տրամադրել է համակարգչային լաբորատորիաներ [2]:

Քաղաքական հարաբերությունների զարգացմանը զուգընթաց զարգացում են ապրել նաև տնտեսական հարաբերությունները, որում կարևոր դեր ունի երկկողմ առևտուրն ու ապրանքաշրջանառությունը: Նշեմ, որ Հնդկաստանից Հայաստան հիմնականում ներմուծվում է մսամթերք, թեյ, բրինձ, թանկարժեք քարեր, դեղամիջոցներ, գործվածքներ, զարդեր, պլաստիկից և լինոլեումից պատրաստված ապրանքներ, էլեկտրոտեխնիկա, և իր հերթին արտահանում է թանկարժեք և կիսաթանկարժեք քարեր, պղինձ և պղնձե իրեր, այլումին և այլումինե արտադրանքներ, քիմիական արտադրանք, գունավոր մետաղներ, մետաղի ջարդոն և ռետինե հումք [3]:

Երկու երկրների միջև տնտեսական համագործակցության զարգացման կարևորագույն հեռանկար է նաև ԵԱՏՄ-ի և Հնդկաստանի միջև 2017թ.-ի հունիսի 3-ին ազատ առևտրի գոտի ստեղծելու բանակցությունները մեկնարկելու մասին համատեղ ստորագրված հայտարարությունը: Վերոհիշյալ համատեքստում ազատ առևտրի գոտու ստեղծումը ոչ միայն կբարձրացնի արտահանման և առևտրի ցուցանիշը, այլ նաև կնպաստի Հնդկաստանի և ԵԱՏՄ-ի առանձին անդամ երկրների առևտրային հարաբերությունների զարգացմանը: Ապագա ազատ առևտրի գոտու ստեղծման շահագրգիռ կողմերը կարող են ակնկալել, որ հետագայում կզարգանան և կխորանան Հնդկաստանի հետ արդեն իսկ հաստատված առևտրային հարաբերությունները: Այս առումով Հայաստանը նույնպես բացառություն չէ, քանզի հայ-հնդկական առևտրային հարաբերությունները ամուր հիմքեր ունեն, որի մասին են վկայում տարեցտարի աճող առևտրի ցուցանիշները (աղյուսակ 1):

Հնդկաստանը 01-11-2016 թվականից մինչև 24-11-2016թ.-ն ընկած ժամանակահատվածում արտահանել է 325872.88 ԱՄՆ դոլար արժեքով ապրանքատեսակներ՝ 109 առաքմամբ [5]: Մինչդեռ 2017 թվականի տվյալներով

Հնդկաստանի արտահանումը Հայաստան կազմել է 19,8 միլիոն դոլար, իսկ ներմուծումը՝ 2,8 միլիոն դոլար:

*Աղյուսակ 1.
Հայ-հնդկական առևտրային
հարաբերությունների մակարդակը [4]*

Տարի	Արտահանում (ԱՄՆ դոլար)	Ներմուծում (ԱՄՆ դոլար)
2004	13 200	17 346
2005	18 100	19 231
2006	1 264	41 850
2007	10	26 245
2008	152	58 456
2009	2 708	43 541
2010	5 464	48 007
2011	2 981	70 766
2012	1 232.9	69 565.2
2013	203.4	67 421.4
2014	225.3	3 456.6
2015	426.3	51 889.7

Քաղաքական և տնտեսական բարեկամական հարաբերությունները նպաստել են նաև տարեցտարի մշակութային ավելի խորը համագործակցության զարգացմանը, որոնցից հատկանշական են՝ պարպերաբար կազմակերպվող հնդկական ապրանքների ցուցահանդես-վաճառքները, բոլիվուոյան ֆիլմերի փառատոնները, պարային ներկայացումները (օրինակ՝ 2017թ.-ի հոկտեմբերի 30-ին Մանջարի Չատուրվեդին Երևանում ցուցադրել է Մուֆի Կաթակ պարային ներկայացումը, 2017 թ.-ի հոկտեմբերի 12-ին Պադամ Ծրի Պրադիբա Պրահլադի ղեկավարած խումբը Երևանում անցկացրեց «Բհարաթնայամ» պարային ներկայացում), 2015թ.-ի հունիսի 21-ին Հայաստանում առաջին անգամ նշված Յոգայի միջազգային օրը, 2017 թ.-ի հունվարի 14-ին Երևանում կազմակերպված «Հնդկաստանի

օրը», 2018 թ.-ի օգոստոսի 4-ին Հնդկաստանի դեսպանատան մասնակցությունը Երևանի քաղաքապետարանի կողմից կազմակերպված «Տարագ» փառատոնին, 2018-ի օգոստոսի 29-ին Երևանում թողարկված «Հնդկաստան Հայաստան» համատեղ փոստային կնիքը, և բազմաբնույթ այլ միջոցառումներ կազմակերպված ինչպես մայրաքաղաքում այնպես էլ այլ մարզերում [2]:

Այս ամենին անմասն չի մնում նաև կրթության ոլորտը, որտեղ կարևորագույն ձեռքբերումներից է 2010 թ.-ի հունվարից Երևանի պետական լեզվահասարակագիտական համալսարանի համագործակցությունը հնդկական ICCR ծրագրին, որի շրջանակներում Հնդկաստանից հրավիրյալ դասախոս է դասավանդում ԲՈՒՀ-ում [6]: Եվ ամեն տարի վերոնշյալ համալսարանում նշվում է «Հինդի լեզվի օրը (Vishwa Hindi Diwas)», որի շրջանակներում կազմակերպվում են բանաստեղծությունների և ասմունքի մրցույթներ, իսկ հաղթողներին տրվում են դրամական պարգևներ [7], ինչպես նաև տարբեր ոլորտների բազմաթիվ հայ մասնագետներ ITEC ծրագրի շրջանակներում հնարավորություն են ունենում վերապարտաստվել Հնդկաստանում [8]:

Այսպիսով, հայ-հնդկական հարաբերություններն ունենալով դարավոր բարեկամության պատմություն, մշակութային ընդհանրություններ այժմ զարգացման մեծ հեռանկարներ ունեն այնպիսի ոլորտներում ինչպիսիք են ադամանդագործությունը, բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտը, գյուղատնտեսությունը, զբոսաշրջությունը, համատեղ տարաբնույթ բիզնես ծրագրերի շրջանակներում հնդկական ներդրումային քաղաքականությունը, առևտրի ընդլայնումը:

Հնդկաստան-Հայաստան ներմուծման/արտահանման ցուցանիշներն ըստ 2016թ.-ի տվյալների
(աղյուսակ 2-3)

Աղյուսակ 2.

Ապրանքի նկարագիր	Ներմուծման ընդհանուր արժեք (ԱՄՆ դոլար)	Ներմուծման (%)	Փոխադրման քանակը
Հագուստ, բնական և արհեստական կաշի	235848.04	72.37	20
Ացիկլիկ միկրոկարբոնաթթուներ, ցիկլիկ միկրոկարբոնաթթուներ, նրանց անհիդրիդները, պերօքսիդ, նրանց հալոգենացված, սուլֆադացված, նիտրացված, նիտրիդացված ածանցյալները	19264.99	5.91	4
Բժշկության մեջ օգտագործվող գործիքներ և տեխնիկա, վիրաբուժական, ատամնաբուժական կամ անասնաբուժական, ներառյալ տեսողության ստուգման, բժշկական այլ էլեկտոնային տեխնիկաներ	15607.18	4.79	17
Սպասք լվացող մեքենաներ, շշեր կամ այլ տարաներ մաքրելու կամ չորացնելու սարքեր, շշեր, տուփեր, կամ այլ տարաներ լցնելու, փակելու, փաթեթավորելու կամ պիտակավորելու սարքավորումներ, շշեր ապակե տարաներ, խողովակներ և նման տարաներ փակելու համար նախատեսված սարքավորումներ	8585.92	2.63	5
Օրթոպեդիկ տեխնիկա ներառյալ՝ հենակներ, վիրահատական գոտիներ և ամրակներ, սայինտներ և կոտրվածքների համարչ նախատեսված սարքավորումներ, պրոթեզներ, իմպլանտներ, փոխհատուցման ենթակա լսող սարքավորումներ կամ իմպլանտներ օգտագործված և վնասված վիճակում	7383.56	2.27	11
Թուղթ խպատրաստող սարքավորումներ, Թուղթ կամ թղթե տախտակներ ներառյալ բոլոր տեսակի կտրող սարքավորումները	7000	2.15	1
Մինթետիկ օրգանական գունազարդման և նմանատիպ այլ պարագաներ	5147.48	1.58	8
Սուլֆոդամիդներ	4840.58	1.49	1
Թերապեվտիկ, պրոֆիլակտիկ օգտագործման համար նախապատրաստված մարդու, կենդանական արյուն, իմունոլոգիական արտադրանքներ նախատեսված արյան համար, վակցինաներ, պատվաստանյութեր, տոքսիններ և այլն:	4679.98	1.44	12
Հիդրավլիկ արգելակային հեղուկներ և հիդրավլիկ փոխանցման տուփերի համար այլ հեղուկներ, բենզին չպարունակող կամ ավելի քիչ քան 70% բենզին պարունակող հանքանյութեր:	3982.61	1.22	4

Նավահանգստ	Ներմուծման ընդհանուր արժեք (ԱՄՆ դոլար)	Ներմուծման (%)	Փոխադրումների քանակը
Չեննայ Էյր	9722.95	100	1
Չեննայ Սի	235848.04	72.37	20
Սահար Էյր Կարգո	36894.65	11.32	32
Չեննայ Էյր	16813.73	5.16	6
Ահմեդաբադ Էյր	14259.99	4.38	2
Դելի Էյր	9105.41	2.79	27
Նհավա Շեվա Սի	5147.48	1.58	8
Հայդարաբադ Էյր	4840.58	1.49	1
Բանգալոր Էյր	1750	0.54	2
Կոչին Էյր	1213	0.37	11

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Armenia-India bilateral relations. <https://web.archive.org/web/20111028080319/http://www.indianembassy.am/relation.html>
2. Bilateral Brief on India- Armenia Relations. https://mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/India_-_Armenia_Bilateral_Brief_-_Dec_2018.pdf
3. Հայաստանը պետք է լուծի Հնդկաստան արտահանվող ապրանքների դիվերսիֆիկացման խնդիրը: <https://armedia.am/eng/news/48823/armenia-should-solve-the-problem-of-diversification-of-exported-goods-to-india.html>
4. ЕАЭС и Индия начали официальные переговоры по заключению соглашения о свободной торговле. <http://www.eurasiancommission.org/ru/nae/news/Pages/3-06-2017.aspx>
5. Հնդկաստանի և Հայաստանի երկկողմ առևտրի զեկույց: <http://www.indiatradedata.com/what-india-import-export-armenia>
6. ԵՊԼՀ ուղեցույց: <https://brusov.am/website/documentation/files/4ebd57c8.pdf> ԵՊԼՀ 2013-2017 ռազմավարական ծրագրի գործողությունների պլան: <https://brusov.am/website/documentation/files/d73ce9a4.pdf>
7. Հինդիի օրը Երևանում: <https://www.aravot.am/2010/09/17/342912/>
8. Հնդկական ITEC ծրագրի 50-ամյակը Երևանում: <https://armedia.am/arm/news/24848/hndkakan-itec-tsragri-50-amyaky-erevanum.html>

Տճանա/Հանձնվել է՝ 21.02.2020
 Рецензирована/Գրախոսվել է՝ 26.02.2020
 Принята/Ընդունվել է՝ 29.02.2020